Avasõnaks.

Koguteose eesmärk ja laad. Linn oma minevikuga, omapärase miljööpildiga ja erilaadiliselt kujunenud sotsiaal- ja tulunduslikkude oludega on Lääne-Euroopas juba ammugi saanud mitmekülgse uurimise esemeks. Peale puhtteadusliku huvi pakuvad säärase uurimise tulemused tarvilikku materjali ka igapäevase praktilise elu seisukohalt nii linna-omavalitsuse tegelasile kui ka muile asjast huvitatuile. Eesti linnade kohta on vastav kirjandus seni olnud võrdlemisi kehv ja ühekülgne. Balti-saksa kirjanduses on Baltimaade linnade ajalugu omajagu tähelepanu leidnud. Linnageograafilised uurimised Eesti linnade kohta puuduvad aga seni täitsa. Samuti pole Eesti linnade sotsiaal- ja tulunduslikud olud seni leidnud üksikasjalist käsitlust. Mis puutub eriti Tartusse, siis on seni eesti keeles ainuke mainimisväärne Tartu ajaloolis-maateaduslik kirjeldus ilmunud koguteose „Eesti" I. osas (Tartumaa, Tartus 1925, lk. 591—678), kuid vastavalt teose iseloomule on selles Tartu linna kirjeldusele pühendatud võrdlemisi vähe ruumi ega või see kirjeldus mingil viisil asendada käesolevat koguteost. Peale selle on saksa keeles ilmunud mõned ajaloolised ja statistilised (Christiani, Otto, Stieda, Körberi j. t.) tööd, mis aga, olles pärit enamikus möödunud sajandist ja käsitelles õige kitsais piires eriküsimusi ja võrdlemisi lühiajalisi perioode linna elus ja arengus, ei moodusta mingit ühtlast tervikut ning on praegusel ajal juba suuremalt osalt vananenud. Teisest küljest tuleb rõhutada, et Tartu iseseisvas Eestis omandas senisest hoopis suurema tähtsuse, olles pääsenud saksa elemendi poolt peale sunnitud varjusurma-seisukorrast ja sattudes vabadesse ja lahedaisse elu- ja arenemistingimustesse. Uute ülesannete ette asetatuna vajab linn täielikku ülevaadet minevikupärandusest, et teadlikult rajada tulevikusihte. Kõigil ülaltoodud motiivel on küll vististi täitsa õigustatud käesoleva koguteose väljaandmine Tartu linnavalitsuse poolt.

Käesolev koguteos tahab esitada Tartu kui organilise terviku ilme ja eluavalduste kohta igakülgseid andmeid sel kujul ja ses ulatuses, nagu seda nõuab meie aeg areneva linna, selle rahvastiku ja üldsuse huvides. Andmete süstemaatilise liigitamise otstarbel jaguneb teos kolme ossa. Esimene, ajalooline osa, milles leidub 6 artiklit 3-lt autorilt, annab esimest korda mitte ainult eesti keeles, vaid ka üldse süstemaatilise ülevaate Tartu linna tekkimisest, tema minevikust ja ajaloolisest topograafiast. Artiklite koostamisel on autorid-ajaloolased arvesse võtnud terve seni ilmunud kirjanduse selt alalt ja alates Rootsi ajast ka ohtralt kasutanud linna arhiivis leiduvaid materjale. Ülevaadetes, mis kannavad täitsa teaduslikku iseloomu ja milledes on rõhutatud ka eesti elemendi kujunemis- ja tugevnemiskäiku Tartu rahvastikus, on tulnud toimetusel mõnes vähem tähtsas osas ette võtta kärpimisi, sest et koguteos vastasel korral oleks paisunud liiga suureks. Muide on sääraseid kärpimisi tehtud ka järgnevais osades; sellest hoolimata on koguteos alul määratud 25—30 poogna suuruselt kasvanud 46 poognani.

Teine, geograafiline osa sisaldab Tartu põhjaliku geograafilise ülevaate peamiselt ühelt autorilt, kuna teise autori koostatud on artikkel Tartu aseme geomorfoloogiast ja hüdroloogiast. Missuguseil põhimõtteil geograafiline kirjeldus koostatud, selgitab autor (E. Kant) lühidalt oma töö sissejuhatuses. Igatahes võib öelda, et see on Eestis esimene modernse teaduse nõuete kohaselt ette võetud linnauurimus, mille kallal autor suure andumusega töötanud. Teose kolmas ehk n. n. üldosa sisaldab 22 autorilt 24 artiklit, mis käsitlevad linna administratiivset korraldust, heakorda ja hoolekannet, tulundusliku, kultuur-haridusliku ja kõlbelise elu avaldusi j. m. Selle osa ülesanne on anda läbilõige linna nüüdisaja seisukorrast ja seda ilmestavaist oludest. Enamjagu artikleid on varustatud rikkaliku statistilise materjaliga, mis mitmesugustel põhjustel osalt ei ulatu küll teose väljaande-, s. o. 1927. aastani, kuid siiski linna-elu uurijaile pakub hulga ainestikku.

Tartu, lk. 0